

ПЕСНИК КОЈИ ВАСКРСАВА

Смрт више није вест. Чак ни када умре песник. Поготову ако држава у којој је рођен, живео и стварао више не постоји. Свако је забављен собом. Пишу се нове историје. У свакој од новонасталих држава. Дешава се и да се око неког великана нових државица споре, својатајући га, отимајући и присвајајући... Али, то су земаљска посла. „Оно што траје, установљавају песници“, да цитирам Хелдерлина. Писац, песник, било који уметник припада свету, односно добу, цивилизацији... а не држави; оне су исувише трошне, век трајања им је ограничен.

Одлазак песника Богомила Ђузела није био званично медијски забележен у овој земљи, иако је у њој и рођен (у Чачку, 9. фебруара 1939. године), превођен (подсетимо се да су млади песници Радован Павловски и Богомил Ђузел објавили у новосадском часопису *Поља*, број 44, још далеке 1960. године, у преводу Владе Урошевића, заједно са својим песмама сјајан књижевни манифест „Епско на гласање“) и био радо виђен гост. Као што су многи, одавде, били годинама радо виђени у дому Ђузел-Дирјан. Тако да је тужна вест о преминулом песнику ишла од пријатеља до пријатеља, све самих некадашњих југовића, а личних пријатеља овог несвакидашњег песничког пара.

Богомил Ђузел је био интелектуалац, песник и преводилац великог формата. По-реклом Македонац, живео је у Македонији и писао на македонском језику, али је био од оних људи, космополита, којима је читав свет дом. Својим делом и делањем померао је националне и књижевне границе, за разлику од неких других који се, и данас, искључиво држе свог националног тора. Богомил Ђузел имао је завидну библиографију. Написао је петнаест књига поезије и прозе и више књига есеја; први је превео Шекспирове драме на македонски језик, преводио је с енглеског многе песнике, Елиота и Одну, Киплинга... Био је дугогодишњи драматург Македонског националног театра, дугогодишњи председник Струшких вечери поезије и члан МАНУ (Македонска академија наука и уметности) од 2012. године. Преминуо је 22. априла 2021. године, у Скопљу, и сахрањен је поред своје сапутнице, врсне македонске песникиње Лилјане Дирјан, која је преминула три године пре њега.

Богомил Ђузел био је човек од интегритета; зато је дошао у Београд, 1982/3. године, да пружи подршку осуђеном и затвореном песнику Гојку Ђогу, учествујући на протестној књижевној вечери, у некада чувеној Француској 7. Био је стамен човек, човек од поверења и од речи. Стамен је био и као песник. Његов песнички идентитет чинила је пре свега снага песничког ума. Ако треба да га поредимо с неким од значајних европских и светских песника, онда би то свакако могао бити Збигњев Херберт. У њиховој поезији нема сувишних речи, а свака песма је као одливак топа од кога је саграђен звоник на цркви. Такву снагу имале су и Ђузелове и Хербертове речи. Осим тога, Ђузел је поседовао контролисани занос једног стоика, неког ко много тога зна

и носи у себи, али зауздава емоцију као исувише разиграног коња, вешто држећи стих под уздом. Ђузелу су Антика и Медитеран певали у крви, као и код Кавафија – такав му је био песнички ДНК. То је оно „братство по несаници“ којем је од српских песника припадао и Јован Христић. Ови песници су умели митове и легенде да спусте у стварност, међу људе, бивајући тако посредници између њих и богова, што су песници иначе – ако су прави. У поезији се углавном користио савременим говорним идиомом, али је умео да унесе и колоквијални израз у стих (што ћете приметити већ у првим стиховима овде објављеним), да тиме начини песнички „прекршај“ – што је верујем учио преводећи Ода, тек да би размекшао озбиљност изреченог иронијом или користећи често парадокс као песничко средство за спајање, а не раздвајање, светова.

Немогуће је говорити о Богомилу Ђузелу а не говорити и о Лилјани Дирјан, и обрнуто. Спој ових изразитих индивидуалаца, различитих карактера и енергија, могао је, пре свега, да опстане само имањем (и поштовањем) интегритета оног другог. То је требало видети на делу! Њу, Шехерезаду бескрајне имагинације, и њега стаменог (и деликатног) интелектуалца (а хедонисту). Гостопримљиви домаћини, увек су имали за трпезом различите људе, уметнике и културне раднике, пристигле одасвуд. У њиховом дому надметало се богатство трпезе са духом, хумором, љубављу и песмом...

Последње песме које је писао Богомил Ђузел биле су посвећене Лилјани, његовој дружбеници, да се изразим старински. То јесу и нису песме о „мртвој драгој“, јер су нетипичне, и по много чему се разликују од толиких песма написаних на ту тему. Најпре, у њима нема ни жаловања ни изрицања љубави, какве су већма песме о заувек отишлим драгама и драганама – идеализованим објектима обожавања и чежње; у којима песник углавном изриче властита осећања а да ни речи нема о предмету љубави, осим да је више нема. Субјект песме није Она, „мртва драга“, већ Он, остали, осамљени и неутешни песник. Објект љубави је мртав да мртвији не може бити. Топико о туђим драгама. Мртва драга Богомила Ђузела је жена од крви, меса и чудеса која приређује. Овде је Она најзад песнички субјект. Она која постоји, размишља и дела, она маштовита, пуна свакојаким изненађења: не само да ће купити рено 5 да изненади мужа, и то за девизе које је скупљала у најлон кеси, већ ће на пијаци, једне зиме, купити живог петла и пронети га по снегу кроз град до куће да би га мужу и сини донела на прозор – ту незаборавну слику помиње Богомил у песми, а Лилјана описује цео догађај у својој предивној прозној књизи *Приватни светиови* објављеној на Цетињу. Тај субјект у песмама Богомила Ђузела кува, слика, сади лаванду, бере печурке, плива... зна шта хоће, а шта не. И гле, то је Жена, и још песникиња, обдарена многим талентима, активни дух дома, а не утвара. Стварна жена. Песник се сећа и описује живу драгу. Он је васкрсава описујући њен живот оком посматрача, али и судеоника заједничког живота. У свим песмама песник је само саучесник живота који се пред читаоцима одвија. Другу улогу нема. Такву позицију за себе може само да изабере (или одреди) цивилизован и еманципован човек, па макар он био и песник. Ђузел иначе није наративни песник, али он чак у овим песмама мења сопствену поетику преузимајући Лилјанин наратив.

Зато су ове песме посебне, јер је перспектива промењена: Он прича Њу, њен живот. Знам само једну сличну књигу, њу сам поменула Богомилу када ми је рекао да

пише песме о Лилјани, а то су *Рођенданска ѿисма* Теда Хјуза писана Силвији Плат после четрдесет година од њеног самоубиства. Али оне се ипак разликују од Ђузелових. Тед Хјуз се више бави Силвијиним „удесом“, више њу тумачећи, готово психоанализирајући њен самоубилачки порив, на неки начин искупљујући самога себе. Песме су изврсно написане, али не можемо се ипак не питати за мотив...

Оно што је учинио Богомил Ђузел у етичком смислу је виши чин. Он у песмама васкрсава своју супругу-песникињу, Лилјану, тиме што је пушта да у песмама дела онако као што је то и у животу чинила. Не усмрћује је поново. Зато је Ђузел за мене песник који васкрсава жену. Васкрсавајући је он васкрсава и себе.